

Poutník zavítal mezi filozofy

Všeobecně. Tu mi tlumočník navrhne: „Nuže, teď tě zavedu mezi samotné filozofy, kteří mají za práci vyhledávat, v čem tkví pravá moudrost, a napravovat lidské nedostatky.“ „Tady se snad konečně naučím něčemu spolehlivému,“ odušil jsem. On mi řekl: „Jistěže ano, vždyť jsou to lidé, kteří znají pravdu o každé věci, a bez jejichž vědomí nedělá nic ani samo nebe, ani propast jim nic neskryje, muži, kteří uslechtili formují lidský život ke ctnostem, osvěcují obce i celé kraje, mají Boha za přítele a svou moudrostí dosahují až k jeho tajemstvím.“ „Pojďme tedy,“ řekl jsem, „prosím, pojďme mezi ně co nejrychleji.“

Ale když mne tam dovedl a já jsem uviděl to množství starců a jejich podivné způsoby, strnul jsem. Bion tu tiše seděl, Anacharsis se procházel, Thales létal, Hesiodos oral, Platon honil v povětrí ideje, Homér zpíval, Aristoteles diskutoval, Pythagoras mlčel, Epimenides spal, Archimedes odstrkoval zemi, Solon spisoval práva a Galenus recepty, Eukleides měřil síň, Kleobulos zkoumal budoucí věci, Periandros rozměřoval povinnosti, Pittakos válčil, Bias žebrel, Epiktetos sloužil, Seneka seděl mezi hromadami zlata a vychvaloval chudobu, Sokrates o sobě každému tvrdil, že nic neumí, Xenofon naproti tomu každému sliboval, že ho naučí úplně všechno, Diogenes vykukoval ze sudu a haněl všechny kolemjdoucí, Timon všem zlořečil, Demokritos se tomu všemu smál, Herakleitos naproti tomu plakal, Zeno se postil, Epikuros hodoval a Anaxarchos pravil, že to všechno není nic, že se to jen tak zdá.

Mnoho bylo také jiných, drobnějších filozůfků, a každý dělal něco zvláštního, ale všechno jsem si nezapamatoval a ani se mi na to nechce vzpomínat. Když jsem se na to všechno díval, posteskl jsem si: „Tohle jsou ti mudrci, světlo světa? Ach, já jsem čekal jiné věci. Vždyť jsou jako sedláci v krčmě, každý vyje a každý jinak.“ Tlumočník mi vytýkal: „Sám jsi hlupák, nerozumíš těm tajemstvím.“ Když jsem uslyšel, že tu jsou nějaká tajemství, začal jsem o nich pozorně přemýšlet a tlumočník mi je začal vykládat. Vtom ke mně přistoupil kdosi ve filozofském hábitu (jmenoval se Pavel z Tarsu) a pošeptal mi do ucha: „Domnívá-li se někdo z vás, že je v tomto světě moudrý, ať se stane bláznem, aby se stal opravdu moudrým. Moudrost tohoto věku je bláznovstvím před Bohem, vždyť je psáno: Hospodin zná úmysly moudrých a ví, že jsou marné (1 Kor 3:18–20).“ Protože jsem viděl, že ta řeč souhlasí s tím, co vidí a slyší mé oči a uši, nechal jsem toho a řekl jsem: „Pojďme někam jinam.“ Můj tlumočník mi vynadal do bláznů, že utíkám od moudrých, když jsem se od nich měl něčemu naučit, ale i přesto jsem mlčky odešel.

Navštívil gramatiky. Vešli jsme do jakéhosi auditoria, kde bylo plno mladých i starých lidí s pisátky a malovali písmena, čárky a háčky, a když někdo z nich napsal nebo vyslovil něco jinak než druhý, tak se mu jednak smáli a jednak se s ním hádali. Mezitím rozvěšovali po stěnách slova a přeli se o ně, jak se které k čemu hodí atd., a skládali je, rozkládali a různě představovali. Když jsem se na to dost vynadával a neviděl jsem kromě toho nic zajímavého,

řekl jsem: „Tohle jsou dětinské věci. Pojďme jinam.“

Mezi řečníky. Vešli jsme tedy do jiné síně, kde stálo mnoho lidí se štetci, a domlouvali se, jak by se měla slova psát nebo vypouštět z úst do povětří, jestli se mají barvit na zeleno, na červeno, na černo, na bílo, nebo jak kdo chce. „A k čemu by to bylo?“ ptal jsem se. Odpověděl mi: „Aby se posluchačům mohl tak i onak zabarvit mozek.“ A já zase: „A užívají se ta lícidla k líčení pravdy, nebo lži?“ On na to: „Co je právě třeba.“ „Potom je tu ale právě tolik falše a marnosti jako pravdy a užitku,“ odtušim a jdu odtud.

Mezi básníky. Vstoupíme jinam a tam spatříme houf jakýchsi veselých mladíků, jak na vázkách odvažují a odměřují slabiky a kolem toho jásají a poskakují. Divím se, co to je, a tlumočník mi říká: „Ze všech umění, která se sestávají z písmen, není žádné umělečtější a veselejší než toto.“ „A co to je zač?“ ptám se. Odpověděl mi: „To, co se nedá vyspravit prostým nazdobením slov, dá se vylepšit právě takovým skládáním.“ Když jsem pak zahlédl, že ti, kdo se učí tomu skládání, nahlízejí do jakýchsi knih, podíval jsem se tam i já a vidím v nich: de Culice, de Passere, de Lesbia, de Priapo, de Arte Amandi, Metamorphoses, Encomia, Satirae, zkrátka, frašky, smyšlenky, milostné pletky a všelijakou rozpustilost. Což mi celou tu věc jaksi zošklivilo. Zvlášť když jsem viděl, že když někdo těm slabikoměřičům pochleboval, vynakládali všechno své umění na jeho oslavování, ale jak jim někdo nepřišel vhod, metali na něho odevšad posměšky, takže se to umění nakonec používalo jen k pochlebování nebo k urážení. Když jsem pochopil, jak vášniví ti lidé jsou, ochotně jsem jejich počínání opustil.

Mezi dialektiky. Jdeme tedy a vkročíme do jiného stavení, kde vyráběli a prodávali kukátka. Ptám se: „Co je to?“ a oni mi řekli, že to jsou *Notiones secundae*, a kdo je má, prohlíží si věci nejen na povrchu, ale dívá se i dovnitř, a zvlášť že pak může jeden druhému nahlížet do mozku a prohlížet si jeho rozum. Mnozí přicházeli a ty brýle si kupovali a prodavači je učili, jak si je mají nasazovat, a je-li to třeba, jak je mají správně pootočit. Na jejich tvorbu tu byli zvláštní mistři, kteří měli své dílny po koutech, ale všichni je nedělali úplně stejně. Někdo je dělal velké a jiný malé, někdo kulaté a jiný hranaté, a každý chválil ty své a lákal kupující, a nesmiřitelně se u toho hádali i po sobě házeli věcmi. Někdo si koupil nějaké od každého a všechny si je posadil na nos, někdo si vybral jen jedny a ty si pak nasadil. Tu někteří říkali, že stejně nedokáží dohlédnout tak hluboko, jiní tvrdili, že vidí, a ukazovali si až za mozek a za všechen rozum. Ale když pak měli postoupit dále, viděl jsem, že ne jeden z nich padal přes kameny a špalky a do jam (o kterých jsem vám říkal už dříve, že jich bylo všude plno). Ptal jsem se tedy: „Jak to, že když skrze ty brýle všechno vidí, nevyhýbají se těm nástrahám?“ Bylo mi odpovězeno, že tím nejsou vinny brýle, ale ti, kdo je neumějí používat. Mistři pak tvrdili, že nestačí jen mít brýle dialektiky, ale že se zrak musí ještě pročistit oční masťou z fyziky a matematiky. A tak aby šli také do jiných sálů a vyčistili si zrak. Lidé tedy šli, jeden tam a druhý onam. I já jsem pobídl své průvodce: „Pojďme také.“ Neposlechli mne však dříve, než jsem si na Vše-zvědovo vybízení také opatřil několikery brýle a nasadil si je, a popravdě, zdálo se mi, že vidím o něco více a že některou věc lze vidět i několika různými způsoby. Ale stále jsem naléhal, abychom šli dále, že chci vyzkoušet tu masť, o které mluvili.

Mezi fyziky. Šli jsme tedy a dovedli mne na nějaké náměstíčko, uprostřed něhož jsem spatřil veliký rozložitý strom, na kterém rostlo všelijaké listí a ovoce (všechno ve skořápkách) – ten strom nazývali *Příroda*. Stál kolem něho zástup filozofů, vzhlíželi k němu a ukazovali si navzájem, jak kdo říká které ratolesti, listu a ovoci. „Slyším, že tihle se učí věci pojmenovávat,“ poznamenal jsem, „ale nevšiml jsem si, že by určovali jejich druh.“ Tlumočník mi odpověděl: „Topřece nemůže dělat jen tak někdo, ale podívej se na tyto.“ Tu vidím některé, jak lámou větve, trhají listí a půlí ovoce. A kde našli nějaký ořech, hryzali do něj, až jim cvakaly zuby, ale oni tvrdili, že to praskají skořápky. A jak se tím vším pak probírali, chlubil se, že našli jádro a některým ho občas tajně ukazovali. Poté, co jsem jim chvíli pečlivě nahlížel pod ruce, jasně jsem viděl, že sice rozmačkali a rozbili vnější slupku a kůru, ale ta nejtvrďší skořápka, ve které bylo jádro, zůstala zatím celá. Když jsem viděl tu prázdnou honosnost i zbytečnou námahu (zablýžl jsem totiž, že si někteří i vykukovali oči a vylámali zuby), vyběhl jsem své průvodce, abychom šli jinam.

Mezi metafyziky. Tak vstoupíme do nějaké síně a tam před sebou páni filozofové mají krávy, osly, vlky, hady a všelijakou zvěř, ptáky a plazy, a také stromy, kamení, vodu, oheň, oblaka, hvězdy a planety, ba i anděly, a diskutovali, jak by šlo každému tvoru odejmout to, čím se liší od jiných, aby se nakonec všichni podobali sobě navzájem. Svlékali z nich tedy nejprve formu, pak hmotu a nakonec i všechny nepodstatné znaky, až zůstalo holé *Ens*.

Unum, verum, bonum. Pak se hádali, jestli jsou všechny ty věci jedno a totéž, jestli jsou všechny dobré a jestli jsou všechny skutečně tím, čím jsou, a pokládali si i více podobných otázek. Když je někteří pozorovali, jímá je úžas a pak vypravovali o tom, jak vysoko dospěl lidský důvtip, že dokáže a umí přesáhnout veškeré bytí a oddělit tělesnost od všech hmotných věcí, až jsem sám začal mít v těch jejich řečech zalíbení.

P. Ramus. Ale v tom vystoupil jeden člověk a volal, že jen fantazírují, a aby toho nechali. Některé přitáhl k sobě, jiní byli proti a považovali je za kacíře, protože prý chtějí od filozofie odseknout její hlavu, totiž nejvyšší poznání. Když jsem se těch hádek dost naposlouchal, šel jsem odtud.

Mezi aritmetiky. Jak tak jdeme, natrefili jsme na nějaké lidi, kteří měli plnou místnost čísel a hrabali se v nich. Některé je brali z hromady a rozdělovali, jiní je dlaněmi shrnovali a dávali na hromádky, další z těch hromádek ubírali a sypali jinam, další zase ty díly dávali dohromady a jiní to opět dělili a roznášeli, až jsem se tomu jejich dílu podívoval. Oni mi mezitím vyprávěli, že v celé filozofii není spolehlivější umění než toto, tady že nemůže nic chybět, nic se ztratit ani přebývat. „A k čemu se to umění hodí?“ zeptal jsem se. Oni se podívali mé hlouposti a hned mi jeden přes druhého začnou vyprávět o těch divech. První že mi poví, kolik hus letí v hejnu, aniž by je počítal, druhý že mi řekne, za kolik hodin vyteče všechna voda z cisterny pěti rourkami. Třetí že zjistí, kolik mám v měsíci grošů, aniž by do něho nahlédl atd., až se našel i takový, který hodlal spočítat mořský písek a hned o tom napsal knihu (Archimedes). Jiný se podle jeho příkladu (ale chtěl dokázat ještě větší věc) dal do počítání prachu létajícího na slunci (Euklides). Žasl jsem. A protože všichni chtěli, abych je dobře pochopil, ukazovali mi své předpisy, trojčlenku, součty, odhady a zkusmá

řešení, kterým jsem ještě jakžtakž rozuměl. Ale pak mne chtěli uvést do zadní místnosti, která se jmenovala *Algebra*, kde jsem spatřil tolik jakýchsi divokých klikyháků, že mne z toho až jímalá závrat'. Zavřel jsem oči a prosil jsem, aby mne odvedli pryč.

Mezi geometry. Přejdeme do jiného sálu, na jehož průčelí bylo napsáno: *Nikdo necházej, kdo neznáš geometrii*. Zastavil jsem se a ptal se: „Budeme tam smět vejít? Vždyť tam pouštějí jen geometry.“ „Jen pojď“, řekl mi Všudybud. A tak jsme vešli a uviděl jsem tam množství lidu, jak kreslí čáry, úhly, kříže, kruhy, čtverce a body, každý potichu a sám. Pak chodili jeden za druhým a ukazovali si své výtvořky a tu jeden říkal, že to má být jinak, a ten zase, že je to tak dobře, a tak se hádali. Když někdo vynalezl nějakou novou čáru nebo úhel, jásal radostí, svolal druhé a ukazoval jim to. Oni obdivně pomlaskávali, točili hlavami a prsty a pak každý běžel do svého kouta a udělal si také takovou věc – jednomu se to podařilo a druhému ne – takže nakonec byla síň plná čar, byly na zemi, po stěnách i na stropě, a nikoho nenechali, aby po nich šlapal, nebo se jich dotýkal.

Kvadratura kruhu. Ti, kdo mezi nimi byli nejučenější, se shromažďovali uprostřed a o něco se tam velmi usilovně pokoušeli, přičemž jsem viděl, že všichni ostatní na něco s otevřenými ústy čekají. A bylo kolem toho všude spousta řečí, že kdyby se to vynalezlo, nebyl by na světě nad to žádný větší div a nic už by nebylo nemožné. Chtěl jsem tedy zjistit, co to je, a tak jsem k nim přistoupil a uviděl jsem, že uprostřed mají kruh a kladou si otázku, jak by se z něho dal udělat čtverec. A když se na to po nějaký čas snažili s nezměrným úsilím přijít, zase se rozešli a nakázali si, aby o tom každý přemýšlel sám.

Saliger. Po malé chvíli pak náhle jeden z nich vyskočí a volá: „Mám to, mám to, tajemství je odkryté, mám to!“ Všichni se u něho shromáždili a utíkali, aby to viděli, a podívovali se. On vytáhl tlustou knihu velkého formátu a ukazoval jim to. A bylo kolem toho spousta křiku a jásoťu jako po vítězství.

Clavius. Jenže tomu jásaní hned učinil přítrž kdosi, kdo na ně hlasitě křičel, aby se nenechali obalamutit, že to není kvadratura, sepsal ještě větší knihu a všechny ty domnělé kvadratury zase proměnil v kruhy a přesvědčivě dokazoval, že i když se o to tamten pokoušel, není ta věc pro člověka možná. A tak všichni sklopili hlavy a vrátili se ke svým čarám a úhlům.

Mezi geodety. Odsud jsme šli do další síně, kde prodávali palce, pídě, lokty, sáhy, váhy, míry, sochory, hevery, skřípce a jiné podobné nářadí a byla tu spousta lidí, kteří měřili a vážili. Někteří měřili samotnou síň a téměř každý naměřil něco jiného. Pak se o to hádali a měřili znovu. Někteří měřili stíny: na délku, na šířku a na tloušťku, jiní je zase vážili. Nakonec pravili, že v tomto světě není nic, dokonce ani s výjimkou samotného světa, co by nedokázali změřit. Ale když jsem se na to jejich řemeslo podíval trochu blíž, poznal jsem, že to bylo spíš chlubení než skutečnost. Proto jsem pokynul hlavou a šel jsem pryč.

Mezi hudebníky. Přejdeme do jiného pokoje, kde bylo plno hudby a zpěvu, a také zvuků a rámusu od rozličných nástrojů. Kolem nich stáli lidé a seshora, zdola nebo ze strany se na ně dívali a nastavovali uši a chtěli zjistit, co, kde, kudy a kam zní, a jak a proč co s čím zní nebo nezní. Někteří říkali, že už vědí, a jásal, protože tvrdili, že tu je cosi božského, tajemství nad tajemství, a tak to

s velikou chutí a poskakováním rozebírali, skládali a rozkládali. Ale to se podařilo snad jednomu z tisíce, ostatní na to jen tiše hleděli. Když chtěl někdo přiložit svou ruku k dílu, skřípalo mu to a vrzalo, stejně jako mně. A když jsem také viděl, že někteří, jak se zdálo slavní lidé, to mají za hříčku a marnění času, šel jsem odsud.

Mezi astronomy. Všudybud mne pak odvedl po schodech na jakési pavlače, kde jsem spatřil davy lidí, jak si dělají žebříky a opírají je o oblohu. Pak lezli nahoru, chytali hvězdy a roztahovali přes ně své provazy, pravítka, závaží a kružítko a měřili jejich cesty po obloze. Když se pak někteří posadili, sepisovali pravidla a vyměřovali, kdy, kde a jak se mají scházet nebo rozcházet. Podivil jsem se té lidské opovázlivosti, že se chtějí vypínat až do nebe a dávat hvězdám příkazy. A protože mi to slavné umění také zachutnalo, sám jsem se ho nadšeně chopil. Ale když jsem se tím chvíli zaobíral, jasně jsem viděl, že hvězdy tancovaly jinak, než jim tihle lidé hráli. Když si toho všimli i oni sami, naříkali nad nebeskou nepravidelností a snažili se vždy tak i onak znovu uvést hvězdy do řádu, až jim i měnili jejich místa, některé strhávali dolů na zem a Země vsazovali vzhůru mezi ně. Zkrátka, vymýšleli takové i onaké teorie, ale nepodařilo se jim nic dokonale trefit.

Mezi astrology. Někteří tedy už nelezli nahoru na žebříky, ale dívali se na hvězdy ze zdola a zkoumali, k čemu se která připravuje. A když uspořádali trigony, kvadráty, sextilie, konjunkce, opozice a jiné aspekty, ohlašovali buď veřejně světu nebo soukromě některým osobám budoucí štěstí i neštěstí, psali horoskopy a věštby a pouštěli je mezi lidi. Na některé z toho padla bázeň a strach, jiní se z toho zase radovali, zvláště někteří. Další na to vůbec nedbali, házeli jejich spisy do kouta, nadávali jim do zhvězdlhářů a tvrdili, že oni se mohou dosyta najíst, napít i vyspat bez horoskopu. Zdálo se mi ale, že na takový soud by se neměl brát zřetel, pokud je to umění samo o sobě spolehlivé, jenže čím více jsem ho zkoumal, tím méně jistoty jsem v něm viděl. Když se předpovídání jednou trefilo, zase pak pětkrát úplně selhalo. Pochopil jsem tedy, že i bez hvězd není tak těžké uhodnout, kdo získá čest a kdo sklídí hanbu, a začal jsem považovat za marnění času zabývat se tím dále.

Mezi historiky. Vyjdeme zase na jiné náměstíčko, kde jsem uviděl novou věc. Nemálo lidí tu totiž stálo s jakýmsi křivými a zahnutými rourami, jejichž jeden konec si dávali k očím a druhý si posadili přes rameno na hřbet. Když jsem se ptal, co to je, řekl mi tlumočník, že to jsou kukátka, kterými se hledí za záda. Kdo chce být opravdu člověkem, musí prý vidět nejen to, co mu leží před nohama, ale má se ohlížet i na to, co má za zády, aby se z minulého poučil pro přítomnost i budoucnost. Protože jsem měl tu věc za něco nového (nikdy předtím jsem podobná zakřivená kukátka neviděl), prosil jsem jednoho z nich, aby mi je na chvíli půjčil, že se chci podívat. Podali mi jich hned několik a tu se přihodila zvláštní věc: skrze každé bylo vidět úplně jinak. Skrze jedno se zdála nějaká věc vzdálená a skrze druhé byla ta stejná mnohem blíže, skrze jedno vypadala, jako že má tuhle barvu a skrze druhé zase jinou, skrze třetí to dokonce vypadalo, že ta věc vůbec není, takže jsem zjistil, že se nelze spolehnout na to, že věci jsou skutečně takové, jak se jeví, ale že každé kukátko zabarví onu věc očím podle toho, jak je

sestrojeno. U nich jsem ale viděl, že každý věří tomu svému pohledu, a proto se o leccos dost trpce hádali, což se mi nelíbilo.

Mezi etiky a politiky. Když mne pak chtěli vést jinam, ptám se: „Už bude těm učeným brzy konec? Je mi až smutno, když se mezi nimi musím trmácet.“ „To nejlepší nám ještě zbývá,“ těšil mne Všudybud. Vkročíme tedy do nějaké síně, která byla plná obrazů; na jedné straně byly ty pěkné a líbezné na pohled, na druhé straně škaredé a znetvořené. Kolem nich chodili filozofové, a nejen že se na ně dívali, ale jak mohli, přidávali barvami jedněm na kráse a druhým na ošklivosti.

„Co je to?“ ptal jsem se. A tlumočník mi říká: „Copak nevidíš ty nápisy vepředu?“ A jak mne tak vodil, ty nápisy mi ukazoval: *Statečnost, Strídmost, Spravedlnost, Svornost, Řádná vláda* atd. a z druhé strany *Pýcha, Obžerství, Zvůle, Nesvornost, Tyranie* atd. Filozofové pak všechny příchozí prosili a napomínali, aby ty pěkné milovali a škaredé měli v nenávisti, tamty chválili, a ty druhé co nejvíce haněli a zošklivili si je. To se mi velice líbilo a pravil jsem: „Nu, tady aspoň nacházím lidi, kteří dělají věc hodnou svého pokolení.“ Mezitím jsem si ale všiml, že ti milí napomínající sami nelnuli k těm pěkným obrazům o nic víc než k těm druhým, a ani se nestyděli hledět si těch škaredých, ale často se kolem nich ochomýтали. Když to viděli ostatní, také se tam obraceli a připravovali si s těmi potvorami různé kratochvíle a zábavu. Na to jsem s hněvem prohlásil: „Já tady vidím, že lidé (jak to říkal Ezopův vlk) jinak mluví a jinak činí. Od toho, co chválí ústy, se jejich mysl odvrací, a co si svým jazykem oškliví, k tomu jim lne srdce.“ „Ty mezi nimi snad hledáš anděly?“ osopil se na mne tlumočník. „Bude se ti snad kdy vůbec něco líbit? Na všem něco najdeš.“ A tak jsem zmlkl a sklopil hlavu, zvláště když jsem si všiml, že i všichni ostatní, kteří mi, jak jsem viděl, rozuměli, se na mne dívají s nelibostí. Nechal jsem je tedy tam a šel jsem ven.

Do jazyka 21. století převedl Lukáš Makovička. Vydalo nakladatelství Poutníkova četba, 2010.

www.PoutnikovaCetba.cz

Celou knihu Labyrint světa a ráj srdce v jazyce 21. století můžete zakoupit zde: <https://www.poutnikovacetba.cz/poutnikova-cetba/labyrint-sveta-a-raj-srdce-v-jazyce-21-stoleti-j-a-komensky.html>